

**ИСКОРИСТЕНОСТА НА ЗАПАДНИТЕ И БАЛКАНСКИТЕ ИСТОРИСКИ ИЗВОРИ
ВО МАКЕДОНСКАТА ИСТОРИОГРАФИЈА И ЕЛЕКТРОНСКИТЕ ИЗВОРИ**

Еве веќе 70 години може да зборуваме за македонска историографија. Несомнено, може да се каже дека не е ни многу ни малку. Но дека повеќе не може да зборуваме за млада наука, млада историографија. Веќе три генерации како се занимаваат со проучувањето на македонската историја. За тоа време, од 70 години, може да се направи една ретроспектива на она што до сега е постигнато во историографијата за одредени периоди. Како историчар на современата историја, немам компетенција да зборувам за периоди за кои немам знаења, или имам само површни во следење на она што напишале моите колеги. Според мене повеќе не треба да зборуваме за млада македонска историографија или како што велеше мојот колега Јован Донеv дека македонската историографија треба да ги иживее детските болести на својот развој. Денес после 25 години македонска независност и историографија, може слободно да се осврнеме назад и да ги даваме своите размисли за она што беше македонска историографија до 1991, но и за историографијата по 1991 година. Дали можеби не ни се случуваат некои ретроградни и исти процеси кои ни се случуваа во историографијата до 1991 година односно – идеологизирање и политизирање на историографијата. Ова како тема за дискусија.

Имајќи предвид дека се занимавам со современата историја, ќе се задржам само на процесите кои се случија кај неа поточно периодот 1918- 1945. За да бидам попрецизен тоа е периодот на Првата Светска војна се до завршувањето на Втората светска војна. Основните карактеристики на проучувања за овој период статистички изгледаат вака:

За периодот меѓу двете светски војни во периодот 1965-1975 година се објавени вкупно 59 научни труда, од кои 7 монографии, едно сеќавање, една библиографија и останатото ститии и прилози во зборници. Овој период до денес е еден од најмалку обработуваните периоди, како во поглед на политичката, економската така и во поглед на на културно-просветна историја. Во периодот до 1991 година со тој период најмногу се занимаваше д-р Петар Стојанов кој и напиша книга која долго време беше главен извор за Балканските и Првата светска војна. Фактот дека постоеја голем број на изворни документи и можноста да се истражува во Бугарија и Србија истата не беше искористена. Во овој контекст треба да се спомене и академик Данчо Зографски кој исто така се осврна

на овој период, но од аспект на комунистичкото и синдикалното движење. Овој тренд на недостаток од кадри за овој дел од македонската историја продолжи и по 1991 година. Само еден историчар проф. д-р Ванче Стојчев во својата книга Воена историја на Македонија се осврнува на настаните од балканските и Првата светска војна при тоа користејќи пред се западни извори (британски, француски) за кои плати огрома сума на пари за преводи. Ова го споменувам само со цел да нагласам дека за користење на странска литература пред се е потребно познавање на странски јазик или поседување на средства за превод. Исто така и проф. д-р Александар Стојчев се определи да работи исклучиво на Првата светска војна. Со својата магистерска и докторска дисертација заокружи една важна историографска тема од македонската историја. Но за жал неговиот докторат е во фаза на објавување, а магистерската е објавена. И двете се правени врз база на историографски извори од западни и балканска провиниенција.

Посебно е потребно да се потенцира дека, за жал, за овој период во македонската историографија не постои историчар чија преокупација ќе биде Пиринска и Егејска Македонија во време по Првата светска војна. До осамостојувањето на Р Македонија, одделни историчари, пред се историчари кои потекнуваат од тој дел на Македонија се занимаваа со оваа проблематика. Но по 1991 година, со нивното пензионирање или упокојување, тие периоди останаа празни и денес скоро никој не ги проучува. Се поставува прашањето дали се откажуваме историски од тие два дела? Ако продолжи вака сигурно дека таа празнина ќе биде искористена од некој од соседните држави и ќеможе да направи капитал за себе. Како да се „бега“ од истражувањето на тие делови на Македонија. Може проблем да е грчкиот јазик, но што правиме со Пиринска Македонија!? Нема да ми биде замерено ако кажам дека во периодот на едноумието се имало повеќе чувство за изучување на историјата на овие делови на Македонија отколку денес. И денес она што се објавува како историја за тие делови од Македонија се само рекапитулаци на веќе кажаното, без нови истражувања и толкувања. Двајцата научни работници кои го познаваат јазикот се занимаваат со историјата на националноослободителното движење во тие два дела. И тие сигурно не можат се. Грчкиот јазик, како што истакнав е голема пречка.

Она што посебно треба да се нагласи е дека во истиот период за периодот од 1941 – 1945 година се објавени 327 научни труда монографии, статии во списанија и зборници,

мемоари и библиографии.¹, а само 59 за периодот меѓу двете светски војни.Најголем дел од научните статиите се пишувани врз база на историска литература и сеќавања, додека од странски извори се употребуваат изворите од српско-говорното подрачје и тоа пак сосема ретко, а од западната историографија изворите како воопшто и да не постојат. Како да преставува проблем да се користи било каков вид на извори, ајде да кажеме и од јазиците кои ги познаваме. Полесно е да прифати веќе готов заклучок и да се цитира, а понекогаш што е надвор од секоја научна етика авторот од каде е земен материјалот воопшто и да не се споменува и се добива впечаток како тоа да е анализа на самиот автор на трудот. Она што посебно фали е историска критика. За жал таа отсуствува и е многу ретка. До 1991 година се имаше повеќе храброст од научна критика отколку денес. Неколкуче научни критики на млади колеги беа дочекани на „на нож“, наместо да се поттикнат.

Во периодот од 1976 - 1980 година за периодот меѓу двете светски војни се објавени вкупно 156 научни трудови од кои 36 монографии, а другите се статии во списанија и зборници. Физички бројот е зголемен за скоро 100 научни труда. Може да се добие впечаток дека научните работници многу се разработиле и тргнале во истражувања и публикувања. Но за жал. Физичкиот број не значи дека нешто драматично се случило. Да, има објавено 156 труда, но најголемиот дел се однесуваат на активноста на комунистичкото и синдикалното движење. Исто како и во претходниот период во објавените статии пред се доминира домашната историска литература додека изворите се користат многу малку.

За периодот 1941 – 1945 година објавени се вкупно 276 научни труда од кои 35 монографии и 257 статии во списанија и зборници.² Нема некоја голема промена во однос на користењето на историските извори и литература.

За периодот од 1981 – 1985 година објавени се вкупно 257 научни трудови за периодот меѓу двете светски војни од кои 53 монографии, 26 извори, 7 мемоари. Исто како и претходно најголемиот дел се однесуваат на комунистичката и синдикалната активност.

За периодот од 1941 – 1945 година биле објавени 780 научни труда од кои 23 монографии, 22 извори и останатото статии и зборници, сеќавања, библиографии.³ Ова е

---

¹Историографија на Македонија 1965-1975, д-р Новица Велјановски, д-р Александар Матковски, д-р Бранко Панов, д-р Ристо Поплазаров, д-р Петар Стојанов, Студентски збор, 1982.

²Историографија на Македонија 1976 – 1980 година, II, м-р Ристо Илјовски, Марјан Димитријевски, д-р Александар Трајановски, м-р Надежда Цветковска, м-р Катерина Јосифова. Уредник: д-р Петар Стојанов, Сојуз на друштвата на историчарите на Македонија, Институт за национална историја, Скопје, 1987.

период кога се објавени најмногу трудови за период од 5 години. По ова настапува стагнација во објавувањето научни трудови за овој период. Доминантно во сите нив е активност на КПЈ и КПМ.

Во периодот од 1986 – 1995 за периодот меѓу двете светски војни се објавени вкупно 491 научен труд од кои 64 монографии, 27 извори, а за периодот на Втората светска војна вкупно 699 научни труда од кои 79 монографии и 20 извори.⁴

Во однос на искористеноста на балкаските и странските извори во Македонија може да се истакне дека искористеноста на балканските извори пред се (бугарски и српски) е поголема имајќи ја предвид разбирливоста на јазикот, а додека другите извори поради бариерата со јазикот се користат сосема ретко. Посебно треба да се истакне дека во македонската историографија полека но сигурно како да се откажуваме од истражувањата кои се однесуваат на делот на Македонија во рамките на Бугарија и делот на Македонија во рамките на Грција од причина што, по заминувањето на историчарите кои се занимаваа со таа проблематика, а кои работела во Институтот за национална историја, денес нема историчар – истражувач кој се занимава со овие теми. За Грција сигурно дека бариерата е јазикот, за Бугарија отсуството на кадар.

Она што може да се истакне е дека ретко која влада вложува во науката општо и историската наука посебно. Во последните десет години во рамките на историската наука истражувањата се скоро сосема замрени (ако се исклучат истражувањата кои ги вршат органиските историчари за проектот на владата). А ако се има предвид дека само преку истражување може да се дојде до нови сознанија ваквата состојба може да генерира само застој во работата на историчарите и повторување на веќе познати историски работи. Уште повеќе што архивската документација за Македонија се наоѓа по архивите во соседните балкански и европски држави. Кај оние кои ја мешетареле политиката околу Македонија. До сега ниту една влада не презела чекори систематски чекори да се пристапи кон

---

³Историографија на Македонија 1981-1985, III, м-р Миле Бошкоски, м-р Ахмед Шериф, д-р Александар Трајановски, м-р Надежда Цветковска, м-р Марјан Димитријевски, д-р Лазар Лазаров. Уредник: д-р Петар Стојанов, Институт за национална историја, Сојуз на друштвата на историчарите на Македонија, Скопје, 1990.

⁴Историографија на Македонија 1986-1995, IV, м-р Митко Панов, м-р Ахмед Шериф, Никола Јордановски, д-р Надежда Цветковска, д-р Ѓорѓи Малковски и Љубица Гонева, д-р Виолета Ачковска. Редактор д-р Александар Трајановски, Сојуз на друштвата на историчарите на Република Македонија, Скопје 1997.

собирање на оваа граѓа. Исклучок може да се направи само со чекорот преземен од владата за превод на некои значајни трудови од странство кои се однесуваат на историјата.

Во таква ситуација на историчарите им останува единствено да се вратат во круг и да работат на веќе познати работи. Стана практика, поради неможноста од истражувања, голем број од младите генерации магистранти и докторанти, да предаваат плагијати. Уште полошо е што одредени магистранти и докторанти, во неможноста за истражувања, ги преземаат текстовите од други автори и ги пренесуваат како да се нивни толкувања без било какво наведување на вистинскиот извор.

Историски гледано во првиот милениум пренесувањето на информациите било исклучиво усмено, во вториот пишано, а подоцна влегол во употреба печатениот текст, а во третиот милениум сведоци сме најголемиот дел од информациите се пренесуваат електронски.

Досега беше многу едноставно изворите да се поделат на примарни и секундарни печатени извори. На сите ни е познат процесот на истражувањето. Појавата на електронските публикации не ја промени таа поделба туку напротив само го поедностави претражувањето и го забрза процесот на пронаоѓање и обезбедување на извори и литература, а во исто време се појавија и нови можности за пронаоѓање на информации преку постоењето на голем број на неформални канали за комуникација меѓу светските истражувачи преку интернет. Процесот на научна комуникација има три аспекта:

1. Во самиот процес на истражување доаѓа до развој на идеи и се одвива неформална комуникација меѓу научниците
2. Припрема и вообличување на резултатите од истражувањето во комуникација со колегите
3. Крајниот производ од истражувањето кој се фиксира во некој медиум и кој се дистрибуира на библиотеките и другите институции

Но се поставува прашањето колку можеме да бидеме сигурни во тие информации. Дури и меѓународната организација за стандардизација (ISO) предупредува дека, ако ништо друго, треба да се биде внимателен во користењето на електронските извори за разлика од користењето на печатени извори, бидејќи веб-страниците може да се променливи, а може библиотеките да не поседуваат копии.

Во тој контекст ИСО ги дава следниве совети кои треба да се имаат предвид при работата со веб-страниците. Тие препорачуваат да се внимава на следниве работи.

- 1. Како сме дознале за страницата?**
- 2. Што е домен на сајтот?**
- 3. Кој стои зад страната?**
- 4. Дали информациите се точни и објективни?**